

В. М. Самородов¹, О. М. Байрак²

¹Полтавська державна аграрна академія, м. Полтава

²Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління, м. Київ

ПІДСУМКИ ІНТРОДУКЦІЇ ГІНГГО ДВОЛОПАТЕВОГО (*GINKGO BILOBA* L.) НА ПОЛТАВЩИНІ

Наведені дані про етапи інтродукції гінгго дволопатевого на Полтавщині за період з 1894 по 2016 р.; кількість його рослин у регіоні, їх ростову активність та насінневу продуктивність.

Вступ

«Немає мамонтів давно, а гінгго й досі розкошує...», — так влучно написав у одній із своїх поетичних мініатюр палкий шанувальник «Софіївки», знавець її історії та багаторічний екскурсовод Михайло Малиновський [3]. У повній мірі ці слова можна віднести до дендрофлори Полтавщини, в якій від 1894 р. представлений релікт третинного періоду гінгго дволопатевої — листопадне дводомне дерево, екзот із відділу *Pinophyta*, занесений до Міжнародної Червоної книги [4]. Відомості про поширення гінгго дволопатевого наведені у публікаціях полтавських ботаніків, які займаються інтродукцією цієї рослини та вивченням її біології (Байрак, Самородов, Панасенко, 2007; Байрак, Самородов, 2012; Самородов, 2015; Самородов, Чеботарева, 2013) [1, 2, 4, 5].

Матеріали та методи досліджень

Дослідження виконувались шляхом обстеженнями авторами сучасного стану дерев гінгго дволопатевого у різних типах насаджень Полтавщини, а також аналітичного опрацювання відомих літературних джерел.

Результати досліджень та їх обговорення.

Встановлено, що на теренах Полтавської губернії, починаючи з 1894 р. росло шість дерев гінгго — п'ять у Полтаві, одне — в Устимівському дендропарку [1]. Авторам не вдалося знайти інформацію про те, звідки вони походили і яким чином потрапили до дендроосередків. Цікаво те, що згадані рослини витримали складні метеороумови, і не зазнали при цьому ніяких пошкоджень. За деякими усними повідомленнями, дерева, які росли у дендропарку Полтавської школи садівництва (нині

Агро-економічний коледж Полтавської державної аграрної академії) навіть вступили у генеративну фазу розвитку. Одне з них було жіночої статі, рясно утворювало шишкоягоди. Та на превеликий жаль, саме ці дерева після 1956 р. були спиляні. Власне повною втратою усіх шести дерев закінчився перший етап (1894–1974 рр.) інтродукції гінгго на Полтавщині.

Більш результативним виявився другий етап його культивування, який розпочався від 1975 р. і тривав до 2000 р. [4]. Саме за цей період було у значній мірі розширено географію вирощування гінгго у Полтавській області [1, 2]. Крім зазначених раніше Полтаві та Устимівському дендропарку, дерева гінгго були висаджені у Кременчуці, Лубнах, Миргороді, Хоролі, а також у десяти районах області. Усе це свідчить про значне розповсюдження рослин у цей період, підвищеного інтересу з боку фахівців до культури гінгго [4].

Сучасний, третій етап (з 2001р. і дотепер) характеризується позитивними і сталими тенденціями зростання кількості дерев гінгго у насадженнях, насамперед, у парках Полтавщини. Відомості про його наведено у таблиці.

Найпершими у 2003 р. були інтродуковані два дерева на території новоствореного дендропарку «Зоряний» (на той час колишній біостаціонар імені А. П. Каришина Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, південь Кобеляцького р-ну). Нині два дерева віком 15 років до 4 м заввишки мають добре розгалужену крону, характеризуються середнім приростом пагонів.

У 2006 р. в ході розбудови нового дендропарку «Івушка» (с. Омельник Кременчуцького р-ну) за ініціативи одного з авторів — Байрак О. М. — було завезено одне дерево (4-річний саджанець),

у 2007 р. — ще дві п'ятирічні рослини. У подальшому в них зафіксували найбільший приріст із усіх культивованих на Полтавщині рослин (до 80 см за

рік). Нині вони мають висоту понад 4,5 м, вирізняються сильним розгалуженням.

Результати третього періоду інтродукції гінґо дволопатевого у парки Полтавської області (2001–2016 рр.)

Назва парку	Рік інтродукції	Кількість саджанців	Установа, з якої завезено саджанці	Річний приріст см	Кількість рослин станом на 2016 р.
Березоворудський ППСПМ*	2008	3	НБС	5–15	1
Криворудський ППСПМ	2009	2	НБС	5–10	7
	2012	1			
	2016	4			
Дендропарк «Лікарський сад» (арборетум)	2012	4	Вирощені із насіння ПДАА	до 5	6
	2016	2			
Устимівський дендропарк (розсадник)	2012	20	Вирощені із насіння ПДАА	5–7	2 (із 1983 р.)
Дендропарк Лубенського лісотехнічного коледжу	2007	1	НБС	5–15	1
Дендропарк «Івушка»	2006	1	НБС	25–80	3
	2007	2			
Дендропарк «Зоряний»	2003	2	НБС	10–40	2
Дендропарк санаторію ім. М. В. Гоголя	2012	1	НБС, ПАК, вирощені з насіння ПДАА	20–40	4
	2016	3			

* Скорочення: ППСПМ — парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва, НБС — Національний ботанічний сад імені М. М. Гришка НАН України, ПАК — Полтавський аграрно-економічний коледж ПДАА, ПДАА — Полтавська державна аграрна академія

Систематичне культивування гінґо з метою збагачення колекцій заповідних парків Полтавщини починається із 2007 р. Саме тоді було висаджено одне дерево на території дендропарку Лубенського лісотехнічного коледжу, яке росте дуже повільно. Згодом посадки були здійснені у Криворудському дендропарку (через два роки рослина загинула). У цьому ж парку інтродуковано найбільшу кількість рослин у різних ландшафтних композиціях (біогрупи по 3–4 рослини), три з яких характеризуються слабким приростом, інші — молоді (дворічки), висаджені навесні 2016 р.

У 2008 р. у Березоворудському парку, біля палацу Закревських, було висаджено три особини гінґо (3–4 річки), із яких донині росте лише одна (має незначний приріст).

У колекції дендропарку «Лікарський сад» при Дослідній станції лікарських рослин НААН України (с. Березоточа Лубенського р-ну) науковим

співробітником, к.б.н. Федько Р.М. вирощено із насіння полтавської репродукції понад 20 рослин, але після пересадки в арборетум, більшість із них загинула. Ті з них, що лишилися, дають мінімальний приріст і мають слабкий ростовий потенціал. У 2016 р. передано із НБС до дендропарку ще два 24-річних дерева, які посаджені на честь 100-ліття Дослідної станції лікарських рослин НААНУ.

У 2012 р. насіння гінґо, зібране у Полтаві, було передане Самородовим В.М. дендрологу Устимівського дендропарку Білик О.М., із нього нині у розсаднику зростає 20 особин (мають слабкий приріст). У колекції дендропарку росте два дерева віком понад 20 років та висотою до 2,5 м. Вони теж вирізняються мінімальними приростами.

Навесні 2012 р. науковцями Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка подароване і висаджене одне дерево гінґо на території дендропарку санаторію імені М. Гоголя (м. Миргород), яке нині

має висоту майже 5 м. Навесні 2016 р. колекція поповнена трьома двохрічними рослинами. Два дерева гінґо висаджено у 2012 р. біля контори ПП «Агроєкологія» (за участю Героя України С. С. Антонця, с. Михайлики Шишацького р-ну).

Протягом останнього десятиліття дерева гінґо висаджені на території історико-культурних та навчальних закладів Полтави, зокрема: Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського (4 особини), музею-садиби В. Г. Короленка (3 особини), агро-економічного коледжу ПДАА (7 особин), Еколого-натуралістичного центру учнівської молоді (2 особини). Одна рослина висаджена біля приміщення ТРК «Лтава» (2013 р.), яка дає приріст 10–30 см, нині до 2 м заввишки, розгалужена.

Узагалі ж, в області склалась гарна традиція висаджування гінґо на честь вікомних подій (75-річчя Полтавської державної аграрної академії, 120-річчя Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, 120-річчя агро-економічного коледжу ПДАА), на честь ювілеїв класиків біології (Карла Ліннея, Миколи Вавилова, Володимира Вернадського, Василя Докучаєва), славетних полтавців — Героїв України (Семена Антонця, Раїси Кириченко).

Особливої уваги у цьому відношенні заслуговує робота, яку здійснює науковий співробітник Полтавської гравіметричної обсерваторії А. В. Гожий. Він, палкий прихильник та пропагандист цінних властивостей гінґо, заготовляє його насіння в різних містах України, а вирощені з нього сіянці дарує установам та окремим громадянам на честь знакових подій. У 2014 р. цей достойник провів акцію із посадки пам'ятних дерев гінґо на честь генія українського народу Тараса Шевченка у зв'язку із 200-річчям з дня його народження. При цьому А. В. Гожий висадив рослини не тільки у Полтаві та в області, а й повіз їх до Чернечої гори у Канів.

Таким чином, на теренах області культивуються різні за віком дерева. Досить молоді (3–4 річні), а також такі, які вступили у репродуктивний стан. Найстарші з них ростуть у Ботанічному саду Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Їх вік сягає 43 років. Три з них — чоловічої статі, одне — жіночої. На 27-му році життя вони вступили в репродуктивний стан. Деяко молодші за них дерева з дендрарію аграрної академії. Одному з них, чоловічому, 40 років, решті — двом чоловічим і одному жіночому — по 35 років. Такі ж за віком два чоловічі й одне жіноче

дерева, які ростуть у Вавиловіарії. Репродукція дерев аграрної академії і Вавиловіарію почалась відповідно на 28-му і 30-му роках життя.

Нині в Полтавській області росте три жіночі дерева, які утворюють шишкоягоди з насінням. Виявлено їх репродуктивний потенціал, який дозволяє щорічно заготовляти близько 5000 шишкоягід, або 10 кг насіння, придатного для посіву.

Досвід культивування гінґо на Полтавщині свідчить про успішність його адаптації до умов області. Так, вегетація дерев триває 170–185 днів, що вкладається в агрокліматичні параметри, притаманні нашому краю. Період росту видовжених пагонів — 65–70 днів, що відповідає більшості аборигенних видів із тенденцією до затухання ростових процесів у другій половині літа. Це повністю забезпечує своєчасне здерев'яніння пагонів та їх підготовку до перезимівлі.

Максимальну кількість шишкоягід (3436 шт.) зібрано у 2014 р. із жіночого дерева гінґо, яке росте у Ботанічному саду педагогічного університету. З цієї ж рослини зібрано майже 6 кг очищеного від саркостести насіння (у 2014 р.). Але переважно більшу масу однієї насінини, в середньому 2,27 г, має жіноче дерево з дендрарію аграрної академії. Виповненість насіння коливається по роках, так само як і його польова схожість. Остання варіює у досить широких значеннях, від 0,6 до 5% при посіві у відкритий ґрунт і від 30 до 75% при посіві у парник. Максимальною ж — 90%, польова схожість була при посіві насіння в теплиці (Полтавський лісгосп). Вже отримані сіянці власної репродукції, які використані для поповнення дендрологічних колекцій низки наукових та навчальних закладів.

Висновки

Станом на 1.01.2016 р. у ботанічних садах, дендраріях та парках Полтавської області зростало 75 різновікових дерев гінґо (у десяти районах області: Диканському, Глобинському, Кобеляцькому, Кременчуцькому, Машівському, Лубенському, Миргородському, Пирятинському, Семенівському та Шишацькому, у т.ч. у містах Полтава, Кременчук, Хорол, Лубни, Миргород. Найбільше дерев — 35, зростає в Полтаві. З них 28,60% припадає на дендрарій Полтавської державної аграрної академії, а 16,10% — на Вавиловіарій — меморіальний парк Полтавської сільськогосподарської дослідної станції імені М. І. Вавилова НААН України. Переважають

особини восьми — десяти років. Більшість рослин у сучасний період була завезена із Національного ботанічного саду імені М. М. Гришка НАН України (м. Київ).

Результати інтродукції гінґо дволопатевого на Полтавщині за більш як віковий проміжок часу свідчать про досить високу екологічну пластичність цього виду, перспективність його масового розведення і більш широкого використання в паркобудівництві, озелененні та лікарському рослинництві. У подальшому необхідно спрямувати зусилля на відбір найбільш декоративних, високоврожайних та адаптованих до екологічних умов Полтавської області рослин.

Перелік посилань

1. Байрак О. М., Самородов В. М., Панасенко Т. В. Парки Полтавщини: історія створення, сучасний стан дендрофлори, шляхи збереження і розвитку. — Полтава: Верстка, 2007. — 276 с.
2. Байрак О. М., Самородов В. М. Дендропарки Полтавщини: тенденції збагачення та збереження колекцій // Матеріали Междунар. конф., посвященої 100-летию со дня рождения д.б.н., проф. Л. И. Рубцова. — К., 2012. — С. 89–93.
3. Малиновський М. В. Барви флори. Поетичні мініатюри про рослини дендрологічного парку «Софіївка» і коротка інформація про флору. — К.: Фітосоціоцентр, 2002. — 124 с.
4. Самородов В. М. Гінґо дволопатевого на Полтавщині: підсумки 120-річної інтродукції / Проблеми відтворення та охорони біорізноманіття України: Матеріали Всеукр. наук. — практик. конф. (16 квітня 2015 р.). — Полтава, 2015. — С. 70–71.
5. Самородов В. Н., Чеботарева Л. В. Лектины гінґо дволопастного (*Ginkgo biloba* L.): итоги предварительных исследований // Лікарське рослинництво: від досвіду минулого до новітніх технологій: Матеріали II Міжнар. наук. — практик. інтернет-конф. — Полтава, 2013. — С. 137–139.

В. М. Самородов¹, О. М. Байрак²

¹Полтавская государственная аграрная академия, г. Полтава

²Государственная экологическая академия последипломного образования и управления, г. Киев

ИТОГИ ИНТРОДУКЦИИ ГИНКГО ДВУЛОПАСТНОГО (*GINKGO BILOBA* L.) НА ПОЛТАВЩИНЕ

Приведены данные о этапах интродукции гинкго двулопастного на Полтавщине с 1894 по 2016 р.; количество его растений в регионе, их ростовую активность и семенную продуктивность.

V. M. Samorodov, O. M. Bayrak

RESULTS OF INTRODUCTION *GINKGO BILOBA* (*GINKGO BILOBA* L.) IN POLTAVA REGION

The data on the stages of the introduction of *Ginkgo biloba* L. in Poltava region from 1894 to 2016; the number of its plants in the region, their growth activity and seed production.